

O Napoleonovi Iliriji.

Priobčil dr. Fran Ilešič.

do je Napoleonu narekoval ime »Ilirija«, to dognati je stvar zgodovine.

Lastil si je to čast z dosti naivno domišljavostjo ogrsko-srbski rodoljub Sava Tekeli.

Sava Tekeli (* 1771. l. v Aradu, tamošnjega županstva beležnik, pridvorni tajnik in poročevalec v ilirski pisarni na Dunaju, pozneje zopet v domovini do smrti l. 1842?) je napisal obširno avtobiografijo (ki je objavljena v 119. in 120. knjigi »Letopisa« novosadske Matice Srpske) in v njej poroča tudi o svojih načrtih o Iliriji po milosti Napoleonovi. (Prim. Kulakovskij, Illirizmъ, 151.)

Ker so nam inoslovanske knjige še vedno redko pristopne, zato podam tu »Zvonovim« čitateljem dotične odlomke Tekelijeve avtobiografije.

Letnice je Sava Tekeli pomešal.

* * *

»1803. godine. smislim, gdi su Francuzi bili osvojili Dalmaciju i Horvatsku, da jim dam projekt, da bi načinili ot onih provincija osobliivo kraljestvo, no ponježe tu su Horvati, Kranjci, Dalmatinci i pr., to da ne bi jedan ili drugij narod sebe uvredjena ili podložena drugome mislio, da tome kraljestvu mete se ime Illirija, i tako ja predstavljениje napišem francuskim jezikom, podpišem se Ivanovič, otac bo mi se zvao Joan ili Ivan, i otnesem francuskome Jelčii Šampanji,¹⁾ onda u Beču suščemu; on je sedio s svojim sekretarom pri astalu. Ja mu predadoh pismo zapečateno tim prošelijem, da ga pošlje Napoleonu Imperatoru i nehotevši pustiti se u razgovor, nego omah poklonivši se izidem.

Kakva je moja radost bila, kad sledujušče 1805. godine Napoleon proglasi Iliričesko kraljestvo. Da je taj projekt moj tako velikij muž primio i proizveo, kto bi to rekao; da je to iz moje glave proizišlo, a ne iz ženijalnago pronicateljstva Napoleona ili koga velikoga ministra, čudila se Evropa nit je mogla providiti uzrok vzdviženija Iliričeskago kraljestva; mnogo su novine pisale o tom

¹⁾ poslaniku Champagni.

ne izvestnim delu, a meni se duša radovala, kad sam čitao taj nemir Evrope u doznanju povoda i naměrenija Napoleona i nadao sam se, da će za Srbiju ottuda pomoć javno ili tajno biti. Ono je moj čel bio, a ne Francuze protiv Rossie i Austrije opolčiti. (Str. 23. do 24. v 120. knjigi Letopisa).

1805. godine u zaključeniju mira otuzme se Horvacka ot mora do Save, tako i Dalmacija, Istrija, Karintije i Karniolie velika čast do Klagenfurta i naimenuju se ove zemlje za osnov iliričeskago kraljestva. Grof Julaj, bivši ban, zaključio taj mir. (Str. 25.)

Godine 1813. kad je Napoleon izgnan bio iz Rossie, mislio sam, da bi se moja ideja o vzdviženiju Illirskago kraljestva moti(?) sasvim u dejstvu proizvesti, a ne samo u imenu. Zato sam načinio bio slėdujušči projekt dati Napoleonu; hoteo sam spet predati jelčii francuskome, da ga pošlje, ali s druge strane vidio sam, da je vreme kratko, jeli na proleće će se opočeti opet vojska. Dok bi se ono poslalo, dok bi se tamo primilo, dok bi se iztraživalo nužno, sve mi se činilo dugo vreme; zato sam bio namislio sam iti u Pariz, ali sam se spet sumnjao ot brata moga, koji neprestano meni zlo želio i da je mogao, sve bi mi uzeo . . .¹⁾ u razmišljeniju tamo i svamo prošlo vreme. Napoleon došao u Saksoniju k vojsci, a da sam bio otišao, bog zna što bi bilo i ot mene i ot kraljestva Illiričeskoga, koje meni tako na srcu ležalo; da bi vidio svoga roda opet slavu, ovo je bilo načinjeno pismo, da predam Jelčii ili Napoleonu.

Kad je Napoleon onaj prvi projekt ot 1805. bez svake nužde primio, kto može reći, da ne bi ovaj primio u nuždi, u kojoj se 1813. godine nahodio, pak što bi bilo onda ot nas! Ne bi se jošće onda Serbija sojedinila s Ilirijom, dokle nisu Turci bili pokorili(?) i kada su Turci bili u sojuzu s Francuzi, i kad bi drugij čovek upravljao sa sojeditim narodom ilirskim, koji bi imao više sposobnosti, šta bi bilo do sad; meni teke ta uteha sada ostaje, da sam ja bio, koji sam tu ideju dao Napoleonu, koju Nemci u svojih žurnalih i novinah nisu mogli pronjati i pitali se: zašto je Napoleon vzdvigao Ilirsko zaboravljeno kraljestvo, u ono vreme, kad je bio nepobedim? No velikij muž znao je uvažavati svašto, koje u budušće imati može sledstvija, ako mu i nije njegov minister predložio. Istina, kako mi višeće (vice?) išpan mošonjske varmedje Németszegy publicno pri ručku kazivao, da je feldmaršal Davoust, kad su Francuzi bili pod Požunom, razpitivao, ima li kto ot Tekeline ili Rakocine

¹⁾ To so njegove zasebne razmirice, o katerih govori Tekeli prav obširno.

familije, da mu je Napoleon naložilo to uznati. Ja sam ćutio (šutio?) i malo nasmejao, misleći u sebi, da znaš ti, što ja znam; on jošć jedanput s kletvom Isten úgy segéljen, da je Davoust pitao, pak reče meni: Vi mi niste pali na pamet, hotja smo se poznavali. Mislio sam u sebi: ej moj brajko! da sam ja imao u bratu brata, znao bi se bio i bez tebe pokazati, ali tako riskirati nisam hoteo.« Str. (36. do 37.)

Tekeli je bil pozneje izmed onih redkih Srbov, ki so sprejeli Gajevo ilirsko idejo, in je zagovarjal ilirsko ime kot občejšje; tako je grajal Srbe, da so se na cerkvenem zboru leta 1837. v pismu do cesarja podpisali »gr. non uniti«, a ne »fidelissima natio illyrica«.

Leta 1841. pa piše: »Mesca Aprila čitao sam raspru izmedju srbski i horvatski, ovaj sve južne Slavjane hoće da pod imenom Ilira sojedini, a ovaj pod imonom Srblijina; ovde moram spomenuti predstavljjenije moje črez Bonaparta odobreno, vzdvigši kraljestvo; ja onda se nisam mogao nadati, da bi se Horvati, Krajnci i proćii rimo-katolici Slavjani mogli pod imenom Srbalja sklopiti u sojedinenje, a Srbliji su sve pod imenom Ilira; tako je bila za Srblje deputacija, kancelarija, daže i sobor ilirićeskij, dakle ja sam se nadao Srblje skloniti moći pod ime Ilira. Čto sad se priznalo knjažestvo srbsko, mislim, da je slabo čto proizvesti, za to bi ja svetovao, da Srbliji ne viću na ime Ilira niti da Horvati presiljavaju Srblje na ime ilirsko; da (ja?) se ne mogu razkajati dovoljno, čto se nisam polzovao Bonapartinim odobrenjem i neću prežaliti, osobljivo 1810. i 1811. godinu, čto nisam daljše predstavljjenije učinio, da sebe preporučim, ponježe ime familije nosim, kakvo je Bonaparte tražio, a kod Srbalja primljen i kod Horvata bi bio, ali kako sam kazao, da u slučaju neščastija brata sam se bojao, koji mi vrlo zavidio a neprijateljovao, a i to me udržalo, čto je Bonaperte uzeo carjevu kćer za ženu i mislio sam, da me neće poslušati, neće izdati(?)« (Str. 94.)

* * *

Najsi je res ali ne, da so Tekelijeve načrti Napoleonovemu kraljestvu dali ime, toliko je istina, da je Tekeli s svojo mislijo bil prednik Gaju in vrstnik Vodniku.

Književne novosti

Zofka Kvedrova: Iz naših krajev. V Ljubljani 1903. Založil L. Schwentner. Zopet nova knjiga od naše marljive pisateljice! Ko dočitaš to knjigo, se ti zdi, da si bil doma, tam nekje v vasi, kjer pojo in vriskajo fantje, glas domače govorice ti doni na uho, pozdravljajo te domači obrazi, med svojci si, doma. — Pristno kmetsko življenje v pravi luči in temi! In prav originalne obraze srečavaš med potjo: To ti je Meta, ki zida kapelico v slavo božjo in v čast sv. Jožefu, da bi Bog rešil vse uboge in nesrečne župljane nadlog in bolezni in vsega hudega — zabi pa zlatega reka Kristusovega: »Kar ste storili enemu izmed teh, ste meni storili.« — Črtica: »V oblasti teme« se mi ne zdi dovolj jasna: Ali je pijanost nesrečnega Žana z življenjem razvita strast, ali je posledica kontrastov med obema zakoncema? Mladi Žan se spominja očeta in lepih časov svoje mladosti, ko so hodili v gozd in na pašnik in ko so vriskali med potom i. t. d., in pisateljica pravi na strani 31.: »Že takrat je pil, o da. Ali redkokedaj in po noči. Žan ga takrat nikdar ni videl pijanega, spal je že prej. Samo drugo jutro ga je videl bolnega, zlovoljnega in bledega.« Sin dijak dojde na počitnice in najde očeta v blazni pijanosti. In nato vprašuje dijak samega sebe: »Kdo je to naredil iz mojega očeta?« — Krepko zasnovana in lepo izdelana pa je črtica »Doma«. Kolikokrat in kako različno so že pisatelji in novelisti rabili ta sujet v naši literaturi — pa ta črtica je nekaj čisto novega! Berite n. pr. tisti mojstrski dialog na strani 62. in 63. Zdi se nam, da smo v sobi in poslušamo razgovor med trdim očetom in sinom. Mnogo grenke tragike veje v teh vrsticah — pisateljica je ubrala elegične strune o življenju naših dijakov. To črtico bo marsikdo rad bral v drugič, v tretjič... V ciklu »Hrvatariji gredo« je mnogo živahnega pripovedovanja in dejanja... odlomek iz življenja naših delavcev! »V sakdanja tragedija« je živa slika socialne bede; to je ono pereče vprašanje, apostol ljubezni, Tolstoj, ga polaga malone v vse svoje novejšje spise... Jezik teh črtic je krepak in bi bil tudi blagoglasen, da ne rabi pisateljica toliko tujk! Želimo, da nam nadaljuje zbirko »Iz naših krajev«, in ko hodi in nas izprevaja po naših vaseh, naj črpa iz žive narodove govorice, ki je tako bogata lepih izrazov! Pripovedovanje je neprisiljeno, pisateljica vidno napreduje... Po pravici še lahko pričakujemo jako mnogo od nje. Knjigo priporočamo tudi tistim bralcem in bralkam, ki načeloma ne bero del mlajših pisateljev... Čas je že, da se otresejo vseh neutemeljenih predsodkov, ki so znamenja — slabe volje! — Knjiga je na zunanje prav lična, kakršnih smo sploh vajeni v Schwentnerjevi založbi in Šeberjevi tiskarni.

M. P. Nataša.

Slovenska Matica. Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. Uredil L. Pintar 1902. — Nedavno se je nekdo pritoževal, da se naša znanstvena literatura ne razvija vzporedno z živahnijim gibanjem na literarnem polju vobče, ki se je v zadnjih desetih letih v resnici veselo poživilo. To pritožbo so hlastno pobrali nemški listi ter slastno prežvekovali neslane trditve, da Slovenci niso zmožni za znanstveno delovanje i. t. d. Da se producira pri nas razmeroma malo znanstvene literature, to jo resnica, a to je povsem naravno. Povsod so torišče znanstvenega delovanja bogato dotirane akademije, ker se od trgovcev-založ-

nikov ne more zahtevati, da zalagajo dela, za katera je pričakovati le malo kupcev. Mi pa nimamo niti ustanov, niti društev, ki bi podpirala znanstveno delovanje, in tudi naša Matica je dobila državne podpore bornih 1000 K, dočim znaša običajno najmanjša podpora sličnim društvom vsaj 6000 K! Zato pa iz razmerno skromne znanstvene literature ni izvajati sklepov, da Slovenci nimamo moči in zmožnosti za tako delovanje. Krive so tega pač obče razmere, v katerih živimo, deloma pa morda tudi splošna letargija, ki se je polotila slovenskih krogov iz raznih razlogov in za katero je skrajni čas, da začne ginevati ter se umikati pomlajenemu navdušenju.

Tako je torej »Zbornik« zopet skromen spomenik našega znanstva, dasi bi mogli in morali napolniti vsaj deset takih zbornikov s temeljitimi spisi. To mi prizna izvestno tudi »Zbornikov« urednik, kateremu se je posrečilo za letošnjo izdajo zbrati raznovrstno, tudi za širše sloje zanimivo gradivo.

Pričakovati je bilo, da privabi izdaja »Slovenskih narodnih pesmi«, ki dela nekaterim ljudem toliko nepotrebnih skrbi in preglavic, marsikoga, da začne proučevati v njej nabrano tvarino. Lani je priobčil urednik »Slov. narodnih pesmi«, prof. Štrekelj, sam kratko študijo »Prešeren in narodna pesem«, letos pa je napisal Ivan Prijatelj zanimivo študijo »Psihologični paralelizem s posebnim ozirom na motiv slov. narodne pesmi«. Naslanjaje se na A. N. Veselovskega slični spis o psihologičnem paralelizmu, vidi Prijatelj njegov osnovni znak v naivnem pogledu na prirodo, v katerem se shajata prvotni človek in pesnik. Človek stavlja svoje duševno razpoloženje vzporedno poleg sličnega procesa v prirodi. Psihologični paralelizem je iskanje soglasja, iskanje osebnega v prirodi ter je velik pripomoček poeziji, ki ji daje plastiko. Po splošni označbi psihologičnega paralelizma razpravlja Prijatelj en primer iz slov. narodnega pesništva, namreč motiv o cveticah, ki zrasteta iz groba dveh ljubimcev in se združita nad njim. Ta motiv je porabil tudi Drag. Kette v VI. sonetu cikla »Tihe noči«. Pojasnjujoč prvotno simboliko tega motiva, navaja Prijatelj različne paralele iz narodnega blaga srbskega, maloruskega in velikoruskega, nemškega, bolgarskega, švedskega, madjarskega, portugijskega, novogrškega, britanskega i. t. d. in pravi, da se nahaja ta motiv skoro pri vseh narodih, da pa je nastal v kljub veliki sličnosti samostojno in da so bili vplivi možni samo pri sosednjih narodih.

Ivan Šubic je priobčil životopis slav. fizika dr. Josipa Štefana, bivšega profesorja dunajskega vseučilišča, in nekaj odlomkov iz Štefanovega dnevnika. Zanimivo je čitati te odlomke, ki kažejo, kako gorko je čutil učenjak za svoj narod, kako je taval med pesništvom in znanstvom ter celo sanjaril, da postane slaven pesnik, pa je postal slaven fizik. Zanimivi so tudi odstavki, ki jih je zapisal Štefan slovenski o svojih znanstvenih študijah in ki nam pričajo, da bi bil mogel Štefan tudi slovenski pisati svoja učena dela. Pesmi se čitajo gladko in prijetno, nekaj je zloženih tudi v narodnem duhu; iz vseh pa veje ljubezen do ljubice in do domovine. Zanimivejši so zapiski v prozi. Značilen je izrek, ki ga je zapisal 10. dec. 1857. leta: »Vsi me vabijo, da bi delal ž njimi, pa še nobeden mi ni rekel, da bi jedel ž njim«. Njegovo zanimanje za slovensko slovstvo kažejo tudi naslednji stavki. Po študiju slovanskega narodnega pesništva je zapisal leta 1855.: »Damit sind aber auch meine slavischen Studien geschlossen. überhaupt endet mit dem Winter zugleich die Thätigkeit auf diesem Gebiete und zwar ganz«. In ko je naštel svoje natisnjene slovenske

spise, pravi: »Ich entsage nun ganz dem Felde heimischer Litteratur, ich schuf nichts und beachtete auch nichts von dem Geschaffenen . . . doch will ich keineswegs für immer von diesem Felde Abschied genommen haben«. In oziraje se na leto 1857. pravi: »Ausserdem presste die Liebe zu meinem Vaterlande manches Liedchen im heimischen Dialekte aus meiner Brust und es geht sogar vorwärts auf diesem Gebiete« . . . »Vielleicht wird dieses Jahr ob der Entstehung des Glasnik mich mehr auf diesem Gebiete producireren sehen, denn auch an diesen werfe ich mich mit derselben Gluth, wie an jede neue derartige Erscheinung im Slovenischen«.

Zgodovino zastopa Iv. Steklasa s svojim spisom »Franc Karol Turjaški, karlovški general«. Steklasa pripoveduje po Lopašičevih »Spomenikih hrvatske Krajine« in po Smičiklasovi hrvatski zgodovini par zgodovinskih dogodkov, zlasti boje okoli Bihaća, v Krajini in v Senju. Franc Karol Turjaški ne stopa nikjer določno v ospredje in njegovo delovanje ni slikano dovolj jasno, kakor bi ustrezalo naslovu spisa, po katerem bi pričakovali natančno obrisane podobe Turjačanove, a ne samo splošne zgodovine. Spis ne temelji na samostojnih raziskavah virov ter nima posebne znanstvene vrednosti.

Letos je zastopano v »Zborniku« tudi pravoslovje. Dragotin Wenger, c. kr. dež. sodni svetnik, je priobčil svoje javno poljudno predavanje »Pravosodstvo nekaj in sedaj«. Spis je pisan res poljudno, lahko umljivo in vendar vseskozi zanimivo. Strokovnjakom seveda ne pove mnogo ali nič novega, lajiki pa ga bodo brez dvoma čitali z velikim zanimanjem.

Peter Bohinjec je priobčil spis »Semeniška slovenska knjižnica«, ki ga imenuje donesek k zgodovini slovenske književnosti. Da je bila ustanovitev semeniške slovenske knjižnice, ki so jo osnovali leta 1840. slovenski bogoslovci, velikega pomena za tedanje literarne razmere, se ne da tajiti. Zato mi je žal, da Bohinjec ni posegel globlje v to snov ter nam ni obširno naslikal te dobe slovenskega literarnega gibanja. Z naštevanjem raznih imen mož, ki so poslovali za knjižničarje in blagajnike, ter raznih drugih številčk nam je pač bore malo pomagano. Po zapisnikih in drugih spominih sestavljena slika tega gibanja in idej, ki so vodile tedanje bogoslovce, to bi nas bolj zanimalo! Nekoliko nejasno je, ko piše Bohinjec: »dijaki . . . so prišli iz karlovške gimnazije in od tam so prinesli s seboj tudi Gajevega ilirskega duha. Boj za pravopis in narečje slovensko v tistem času odseva iz društvenih zapiskov«. Gajev ilirizem in boj za narečje slovensko sta si nasprotni stremljenji, ali pa se je Bohinjec nejasno izrazil. Tudi bi bilo bolje, oziroma natančneje reči, da je bilo društvo slovenske knjižnice osnovano z ilirskim imenom, ne s hrvatskim, kakor kaže ime samo »slavo-ilirsko«.

(Konec prihodnjič.) *Dr. Vidic.*

»Jugoslavenska akademija znanosti i umetnosti« nam je poslala sledeče knjige: I. Ljetopis »Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti« za godinu 1902., 17. svezak. II. Rad »Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti«. Knjiga 152. Razredi historičko-filologički i filologičko-juridički, 59. III. Sbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knjiga VIII. svezak 1. Urednici dr. T. Maretić i dr. D. Boranić. Cijena 2:50 krune. Natančnejšo oceno teh knjig prinesemo pozneje.

Živko Bertić: Ženski udesi. Tri pripovijesti. Zabavna knjižnica Matice Hrvatske, svezak 260.—261. U Zagrebu 1902. Cena 1 K.

»Ženski udesi« — ženska usoda? Previsoko doneč naslov je to za one tri povesti! Iz treh slučajev še ne sledi »udes« in to tem manj, če so slučajji očitno enostranski ter omejeni na selsko življenje. »Udesi seljačke žene« — tak naslov bi vsaj po obsegu bil točen, po vsebini pa niti to ne!

One tri povesti¹⁾ kažejo sicer lep pripovedniški talent, ostro opazovanje in dovzetnost istotako za mehkočutno sentimentalnost kakor za debelo brutalnost, za dve lastnosti, ki se često res čudno prešinjujeta v življenju in čuvstvovanju seljaka. — Razvoj dejanja se vrši pač po dušeslovnih, tuintam globoko pojmovanih zakonih, ali ti zakoni nčinkujejo preradikalno, preneposredno. Mirna tišina se prehitro prevrže v orkan; vendar moramo pohvalno omeniti, da se tak prevrat pojavlja že prej po znakih, vidnih za pazljivega motrilca, dasi je bilo mogoče, ostro označeno tendenco, ki leži v splošni označbi »ženski udesi«, izvesti v okviru razmerno kratkih povesti le z glavnimi potezami, ne pa v klasiškem umotvoru.

V prvi povesti »Paraskina sreča« se na Paraski, deklici »mladi, friški (sic!), omaleni i okrugli kao lopta«, kaže »ženska usoda«. Ona je bila »sirota djevojka«, ali vendar bi rada stopila malo v svet; zato je »jedva dočkala Janoša, da jo izbavi iz te sirotinje«. Ta Janoš! Mlad pastir je, ki ga je oče držal trdo; ko pa oče umrje, pa kakor bi konja izpustil: vsem deklicam dvorjani, vse ga imajo rade — ali kmalu spozna, da ga ne bi hotela nobena za moža, ker je pastir — »sluga«. Zato vzame ljubko, pa ubožno Parasko. Hej, to je bilo potem življenje med njima — čitajte II. poglavje, ljubko idilo! »Oba lepa, oba mlada!« Vsa okolica je govorila o njuni sreči. — Ali na mah pride strašen preobrat — pri njem. Črez dolgo časa zaide Janoš v gostilno in pri kupici ga zbadajo sodrugi, da »preveč ženo sluša, da on ni več gospodar v hiši«. Pijan prespi noč pred hišo, brez slovesa odide zjutraj za teden dni na pašo. Pač se oglašja včasi vest v njem, ali zaman! Paraskine sreče ni več, nastopila je »usoda«; s podvojeno skrbjo ga izkuša ona privabiti k sebi, misli celo, da je vsega kriva le ona. Zaman! Odslej je ona angel, on zver. Ne zameri mu v svoji nedolžnosti, ko ga najde pijanega v gostilni pri ničvrednih ženskah, on pa jo pobije na tla . . . Ko Paraska drugo jutro rodi mrtvo dete, tudi to ne gane zbesnelca. »Medju njima je bilo sve svršeno . . . Janoš je njoj i dalje dolazio . . . a ona mu bila pokorna«, češ, to ji je usojeno. Janoš pa je pil in pil, pretepaval Parasko in ji očitaval, da pije za svoje; delal ni nič. Dala se je tolči in je delala zanj leta in leta. Neko noč pa so ji ga prinesli mrtvega, ubitega . . . Ženska usoda! Ubita je zlata sreča, ubito otroško veselje nad življenjem; da, često določuje usodo v človeškem življenju le zlobna, zavistna frivolnost — kdo je tukaj oče te frivolnosti —? Moški! On je — »ženski udes«! —

Drugačno ozadje je v drugi povest »Sirota«; že naslov ga nam pove: »uklet je od neba in zemlje, kdor se je rodil kot siromak«. Široto Kristo je hudobni Kreša nekje pobral in jo vzel za ženo; ali črez ne dolgo časa jo je izkusil ob belem dnevu umoriti — odurna slika, nepotrebna za dosego namena te knjige. Le slučaj jo reši. Kreša umrje v zaporu, ona pa živi sama zase, plaha in ponižna. Tu se prične zopet idila — baš te se posrečijo pisatelju izborna —: poštenjak Joško, sam postaren, vzame postarno Kristo za ženo, lepo življenje jima vzklije, celo otročica dobita, dasi pohabljenega. Ali — »ženski udes«! Kmalu stopa Krista za pogrebom svojega moža in kmalu pokoplje sinčka.

¹⁾ Tujk je v njih mnogo več nego v naših slovenskih knjigah!

Dobra realistična slika je tretja povest »Udala se«. Tu se je pisatelj okanil vsakega pretiravanja, nasprotno pa je razvil vse svoje vrline v slikanju odnošajev, pomakajoč svoje pero nekoliko tudi v redko tekočino, v humor. Nemara se bo sploh povest komu zdela ironija na naslov »Ženski udesi« . . . Kaka ženska usoda se tu uveljavi? Prav suhoparno: usoda, da se omoži! S to usodo ženstvo — baje — navadno ni nezadovoljno, torej se to ne more imenovati »usoda« v onem ožjem pomenu besede. Taka pač postane, kadar se možitev vsiljuje; vse kaj drugega pa je, kadar se deklica, kakor krasotica Evka v naši povesti, hoče omožiti — zato, ker so vse njene vrstnice že omožene. V njenem položaju je to pač neke vrste »udes«: na razpolago ji je namreč le eden »momak«, Aleksa, sicer dobra duša, ali grd, pregrešno grd in neroden ter umazan, čeprav premožen! Tako pride punčka v škripce: omožiti se mora in hoče — ker je najstarejša devojka v vasi, pred Aleksom, edinim, ki bi jo rad, pa se ji gnusi. No, smili se nam Evka, ko je postala žrtva predsodkov, starih šeg; po svojem srcu bi rada izbirala, ali godi se ji, kakor se je njeni materi, ki ji zdaj prigovarja: »Tudi jaz nisem tvojega otca baš, kakor se pravi, ljubila, ko sem ga vzela; pa glej, hvala Bogu, srečno sem ž njim živela. — Kaj je ljubezen — to je le enkratna norost, ki kratko traja . . . Od ljubezni nikdo ne živi.« — Evka pač vidi uspeh, ali razlogi ji ne gredo v glavo. Vsaj enkrat bi rada okusila slast ljubezni — »enkratna norost«! In najde jo hipno pri lepem desetniku Miletu, potem pa sledi svojemu Aleksu, ki jo sprejme z veseljem, dasi ga je v svoji nezavestni razkošnosti varala z Miletom . . . Eh, so tudi — moški udesi!

Dr. Jos. Tomižek.

Fran Milobar: Izabrana poglavja iz narodnega gospodarstva (političke ekonomije). Napisao — Zagreb. Naklada »Matice Hrvatske«. 1902. Str. VIII + 248. — Dasi je narodnogospodarska veda izmed najmlajših, se vendar opaža, da razmeroma naglo prodira v čimdalje širše sloje, da je prodrila že dokaj globoko v zavest socijalnih bitnosti. Naravno! Saj je ni vede, ki bi neposredno toliko lahko vplivala na človeštva spas in pogubo kakor ravno nacionalna ekonomija. Ker pa je ta veda še mlada, je zopet umevno, da se je treba lotiti dela z veliko pozornostjo. Ako posežeš po napačnih sredstvih, hoteč si izpopolniti znanstveno podlago za nadaljno, podrobno raziskavanje v okviru narodnogospodarske vede — si že grešil in često potem potrebuješ mnogo let, da spoznaš hibo, popraviš in nadomestiš zamudo s potrojenim delom. Osobito nevarno je, ako se lotiš narodnogospodarske vede poln predsodkov, bodisi, da si zavzet za sedanji družabni ustroj in ga smatraš za nedotakljivega, bodisi, da se navdušuješ za izpremembo sedaj veljavnega socijalnega reda in za nadomestitev z novim, boljšim, čeprav nejasnim, ker doslej še embrijonalnim, — ali pa si želiš nazaj v stare čase in hvališ srednji vek kot zlato dobo vsega človeštva . . . A pred vsem je treba imeti prosto misel, sicer ne spoznaš, in ker ne spoznaš, oceniš neugodno, netočno.

Če se prezgodaj daš vladati kakšnim — pa bodisi še tako radikalnim, ker navadno agitatorskim geslom; če prezgodaj oddaš dušo kakšni znanstveni struji, ne vedoč, kakšno je bistvo te vede: ne boš mogel delovati pozneje produktivno. Če ne znaš razlikovati teoretične narodnogospodarske vede od praktične, nikdar ne postaneš strokovnjak ni v prvi ni v drugi; ni mogoče. Tu je pa največja nevarnost za začetnika: čim hlastno prečita ugajajočo mu, n. pr. socijalnopolitično razpravo ali celo knjigo, takoj začne sam pisati razprave in knjige — navadno seveda s praktičnega stališča, kar je vse še bolj konfužno.

Taki diletantje niso nepodobni neki vrsti liričnih pesnikov, ki se jim končno ena pesem natisne, da vsled tega preplavijo redakcijo s povodnjijo novih . . . In končno — če se vztrajno ne zakoplješ v študij nacionalnoekonomske vede, bo tvoje znanje vedno le fragmentno; najmanj jasno ti bo vprašanje o metodi študija. Brez metodičnega znanja pa nisi nič. Kaj ti pomaga, če nemetodično delaš še toliko, a gradiva ne moreš urediti, torej tudi ne obseči, še manj pa prebaviti! Škoda časa!

Ako si predočiš vse to, priznaš, da je treba zanesljivega, točnega in — razumljivega vodnika — bodisi strokovnjaka ali pa dobre knjige. Osebito je treba takega vodnika v naših slovenskih razmerah — zdaj, ko že na Kranjskem vsak pisari, že bukve vsak šušmar daje med ljudi o narodnem gospodarstvu sploh in o posameznih panogah te vede posebej; ko imamo že kar četvero časopisov, ki se skoro izključno pečajo z nacionalno ekonomijo z raznih stališč in z raznimi uspehi, in ko si še vsi drugi časopisi slovenski prisvajajo pravico, bolj ali manj apodiktično govoriti o narodno gospodarskih zadevah. Sicer se nam pripravlja tudi že slovenska knjiga o narodnem gospodarstvu — a bojim se, da bode zopet tako pristranska, kakor je »Socializem«.

Začasno bi pa ne bilo odveč, proučavati Milobarjeva »Izabrana poglavja iz narodnega gospodarstva«, ako se že ne bi hoteli natančneje informirati baš iz hrvaške literature o tej vedi. Še vedno je vredna knjiga pokojnega prof. B. Zorkovića, da jo človek čita in premišlja. Še večje vrednosti — dasi je cenejša — pa je knjižica prof. dr. Jurija Vrbanića, »Kratka uputa u narodno gospodarstvo«. Ta dva pisatelja sta obdelala teoretični del nacionalne ekonomije v hrvaščini. Praktično plat so pa razpravljali mnogi pisatelji — bodisi v izvornih razpravah, ali še več s prevodi iz drugih literatur. Prav lepe narodnogospodarske stvari prinaša zlasti »Hrvatska Misa«, organ mladih hrvaških realistov. Poleg tega je pa še nekaj strogo narodnogospodarskih časopisov hrvaških . . .

Najnovejše delo iz narodnogospodarske stroke so Milobarjeva »Poglavja«. Pisec je s to knjigo hotel podati sistematiško delo — znanstveno po svoji naravi, a po obliki popularno. — Doslej je izšel prvi občni del. Ta zvezek razpravlja o zgodovini narodnega gospodarstva, o narodnogospodarski vedi in njeni zgodovini, o temeljnih pojmi, o produkciji in nje pogojih, o pomožnih sredstvih narodnega gospodarstva, o razdelitvi narodnogospodarskih imetkov ter v dodatku o populaciji. Drugi zvezek bo obsegal razmotrivanja o poglavitnih vrstah narodnogospodarske produkcije: o agrarstvu, velikem in malem obrtu in o trgovini — torej vrlo interesantno tvarino.

Prvi zvezek sicer onemu, ki se bavi z narodnim gospodarstvom intenzivno, ne prinaša mnogo novega; ne snuje nobenih problemov in jih ne rešuje — a tega v popularno pisani knjigi tudi ni mogoče zahtevati. Toda kot popularno pisana knjiga popolnoma zadošča svojemu namenu, svoji nalogi. In zato jo bo čital vsakdo z veseljem in zanimanjem — strokovnjak in priprost lajik. Ta lahko črpa pravilne pojme o vedi, ki mu je bila doslej neznana, in zajema mnogo naukov za prakso; oni pa se divi v istini popularnemu slogu in lahkoti, s katero Milobar ovlada ogromno tvarino narodnogospodarske vede. Med najzanimivejša poglavja prištevam odstavka o izseljevanju in o populaciji. Ima pa knjiga še po drugi strani nekaj značilnih potez, katerih ne smem prezreti. Karakteristične so za pisatelja in za hrvaške razmere; n. pr. pisateljevo stališče

napram socialnemu vprašanju in socialni demokraciji. Ne morem odobravati, ako g. Milobar trdi, »da je socializam u prvom redu pitanje kruha.« (pag. 117.) Nekaj podobnega je trdil že davno metodistični župnik Stephens (leta 1838.) v Menčestru na nekem shodu: »Kartizem (ki se je takrat na Angleškem istovetil s socialnim vprašanjem) je vprašanje nožev in vilic . . .« A socializem pomenja nekaj vzvišenejšega, idealnejšega, socializem je v nekih ozirih najidealnejše stremljenje nove dobe. Sicer pa je nazor pisatelja o socializmu dokaj ugoden ter ne ošteva socialne demokracije tako, kakor je na Hrvaškem v navadi. A kako se opravičuje radi tega! Skoro poldrugo stran je porabil za to. Priznavam: če bi se Slovenec drznil tako simpatizirati s socializmom, bi se moral opravičevati najmanj na treh straneh! *Aut. Dermota.*

Novi akordi, 6. šte. II. letnika (maj) in 1. šte. III. letnika (julij). Zaključen je drugi letnik in pričet tretji letnik glasbenega našega zbornika. Žal, da se ne more ponašati lepo podjetje dra. Gojmira Kreka s tolikšnim številom naročnikov, kakor si zasluži kot zbornik, ki ga je toplo priporočati in glasno hvaliti kot izdajo, goječo le dobro, okusno in zanimivo izbrano muziko. Če pomislimo, da podajeta prva dva letnika mnogo pravih glasbenih biserov, je tožno čitati v predgovoru k III. letniku, da hira podjetje ob nebriznosti občinstva, ki ne mara podpirati dobre volje, s katero se je založništvo poprijelo »Novih akordov«. Uro lepega razvedrila podaje vsak dosedanjih 13 sešitkov »Novih akordov«, zakaj jih torej ni več, ki bi se hoteli osrečiti s plemenito zabavo, ki jim jo nudijo ti sešitki z izbrano raznovrstnostjo? Koliko zadovoljstva budi že dejstvo, da se širi krog sotrudnikov v »Novih akordih« in da so prebudili le-ti naše skladatelje k intenzivnejšemu delovanju na polju glasbenega skladanja! Spoznavati naše skladatelje, spoznavati naraščaj skladateljski in se zanimati za razvoj v slovenski glasbeni literaturi je pač tem hvaležnejša naloga vsakega, ko je vendar glasba najprikupljivejša vseh umetnosti, umetnost, ki drami najučinkljiveje naša čuvstva in ki nam jo je zato posebno ceniti. Zadnja dva sešitka podajeta posebno mnogo pianistom. Dr. Benjamin Ipavc je zložil dve ljubeznivi fugeti, dr. Gustav Ipavc kadriljo, Viktor Parma je priobčil v koračnici odlomek iz svoje operete »Amazonke«, Risto Savin skladbo na napev narodne »Pobiči mi po cest' gredo«, Srečko Albin pa salonski valček »Serenata« iz zbirke svojih »Arlekinad«. Srečno muzikalno misel nahajamo v Emila Adamiča »Zimski kmetski pesmi«, kratka, a presenetljiva je dr. Gojmira Kreka smela napitnica »Na Tvoje zdravje, Berta«. Prelepa dva samospeva sta Josipa Procházké »Ó ljubica« in »Tak si lepa«, ob čudoviti lahkotnosti odseva iz njiju sladko razvneto melodija. Ponočni spev blestečega čara, v katerem žari in se ziblje magiška moč, podaje Karel Hoffmeister v dvospevu »Nocturno«. Isti skladatelj objavlja v mešanem zboru »Ko zaspal bom v smrti« vzor konciznega nadrobnega dela. Mešan zbor je tudi dr. Gojmira Kreka »Zvečer«, zborček, ki hoče vplivati ob mirnem, finem izvajanju s svojo nežnostjo. Moški zbor je podal Vilko Novak v skladbi »Ti mirna noč«.

—oe—